

Tagore

Tekst i fotografije (6., 11., 12., 14., 15., 19., 22., 23., 24., 25., 26., 27., 28., 29., 31., 32., 33., 34., 35., 36., 37., 42.)

Senija Badić, prof., Zagreb



Zagorka

Sa Zagorkom po Zagrebu

„Najpopularniji hrvatski pisac svih vremena zapravo i nije pisac, nego spisateljica. Kako se to dogodilo da, kraj tolikih muškaraca koji su se lačali pera, baš jedna od malobrojnih žena postane najčitaniji autor? Zagorka je, i ne znajući da to čini, otkrila jedan novi književni kontinent: otkrila je da se kroz priču, kroz uzbudljivu, pa i kroz trivijalnu priču, mogu izricati društveno najrelevantnije misli i književno najdublje ideje.“ (Pavao Pavličić)

MARIJA JURIĆ ZAGORKA (1879. – 1957.), najčitanija

hrvatska književnica s tisućama čitatelja, bila je i prva žena novinar u ovom dijelu Europe i vrsna saborska izvjestiteljica. Iako neshvaćena u slobodoumnim idejama svoga vremena, ustrajno se borila za ženska prava, ali i za slobodu izražavanja na hrvatskome jeziku. Poput Augusta Šenoe stvarala je čitalačku publiku. Njezini romani rado su čitani, izlazili su na novinskim kioscima u sveščićima na 32 stranice i obveznom naznakom: nastavit će se...



Koji je put bilo i manje stranica, 14 ili 18, a na kraju svakog sveščića uvijek se nešto napeto događalo. Čekalo se nestrpljivo u dugim redovima od ranih jutarnjih sati... Neki su se dogovarali s prodavačicama da im sačuvaju primjerak, a drugi su obilazili prodajna mjesta u potrazi za svojom *Gričkom vješticom*, *Gordanom*, *Plamenim inkvizitorima*, *Republikancima*, *Tajnom Krvavog mosta*, *Vitezom slavonske ravni*, *Kći Lotrščaka*, *Jadrankom...* Čitatelji su ih zatim uvezivali i posuđivali jedni drugima. Čak su djeci davali imena po likovima iz Zagorkinih romanima: Nera, Siniša, Damir, Jadranka, Jasenka, Stanka, Mirjana, a neka je Zagorka i sama izmisnila kao što je Gordana. Bila su toliko popularna da su postala narodna imena, naročito 60-ih godina prošlog stoljeća. Tadašnja vlast Zagorkine romane nije dozvoljavala čitati, a kamoli da se to čini u školama. Nije ju voljela ni književna kritika. Bila je izložena mnogim poniženjima, ali je to nije obeshrabril. U mnogim svojim romanima opisivala je utemeljene povjesne događaje i stvarne ljude. Dolazila je u arhiv u prizemlju Banskih dvora i proučavala dokumente.

To nije činila samo u Zagrebu, već i u Hrvatskom zagorju, Budimpešti i Beču. Željela je da Hrvati upoznaju svoju povijest te je tako u svojim romanima prikazala događaje iz XVI., XVII. i XVIII. stoljeća.

“Svaka gora, svako brdo, svako drvo, zna pripovijedati o našim hrabrim junacima što su ovuda pali, umirali i natapali svojom krvlju ovu grudu zemlje.“ (M. J. Zagorka, Gordana kraljica Hrvata)

„Pseudonim Zagorka Marija Jurić uzela je iz ljubavi prema hrvatskom puku, običnim ljudima koje je upoznala u doba najranijeg djetinjstva u Hrvatskom zagorju, i prema hrvatskoj riječi, kao znak otpora nametanju njemačkog i mađarskog jezika.“ (Ana Jurenić, Zagorka, glasilo DMJZ) Tijekom svoga novinarskog rada u časopisu *Obzor* ili *Mitrovačkom listu* kao žena nije mogla objavljivati svoje članke, crtice, feljtone humorističke skice ni političke reportaže, već se morala potpisivati pseudonimima, dakako muškim. Čak s njih 26 kao npr.

M. Jurica Zagorski, Petrica Kerempuh, Anonimni mitrovački dopisnik, Iglica, Neris,...
,



Zagorkina bista u Vrbovcu

Od djetinjstva joj život nije bio naklonjen. **Marija Jurić Zagorka**, krsnim imenom Marianna, rođena je u Negovcu kraj Vrbovca 2. ožujka 1873. kao kći upravitelja imanja grofa Erdödyja. Djetinjstvo je provela na imanju Šenjugovo pokraj Svetog Križa Začretje gdje je kasnije njezin otac postao upraviteljem imanja baruna Geze Raucha. Imala je dvije mlađe sestre i brata. Pučku školu polazila je najprije u Rauchovu dvorcu, zajedno s plemićkom djecom iz susjedstva. Bila je odlična učenica, vrlo talentirana i maštovita djevojčica. Živjela je u lošim obiteljskim prilikama s roditeljima te je često bila izložena roditeljskim svađama i nasilju. Važnu ulogu u njezinu djetinjstvu imala je dadilja Marta Zubić te stari špan (nadglednik imanja) Štefan Teušek čije je priče kao djevojčica posebno voljela slušati. Mnoge motive u svojim kasnijim romanima crpila je iz tih Teušekovih priča. Kao 12-godišnja djevojčica u Zagrebu je polazila višu djevojačku školu Sestara milosrdnica sv. Vinka Paulskog u Frankopanskoj ulici te je objavila *Pripovijesti starog Teušeka* u Samostanskim novinama koje je sama rukom pisala i uredivala. Nažalost, zbog majčine odluke školu nije uspjela završiti, već se morala vratiti natrag u Zagorje. Uskoro je prekinuto njezino djevojaštvo u Šenjugovu jer su je roditelji kao 17-godišnjakinju prisilno udali za 14 godina starijeg mađarskog činovnika Andriju Matraju.

Nakon nekoliko godina mukotrpнog braka pobegla je u Zagreb gdje je radila u tajnosti, posvetivši se novinarstvu i pisaju.



Zagrebom ćemo prošetati u društvu sa Zagorkom. Krećemo s glavnog zagrebačkog trga – **Trga bana Josipa Jelačića**. Uz spomenik austrijskoga kipara Antona Fernkorna našem najpopularnijem banu, nalazi se i znameniti **zdenac Manduševac** oko kojeg su se ispreplele razne priče i legende. Prema jednoj od legendi Manduševac je zdenac sreće, stoga mnogi prolaznici svraćaju i ubacuju novčić za ispunjenje želja. Druga legenda kazuje da je postojalo vjerovanje (dok je voda bila pitka) kako onaj tko se napije vode iz Manduševca, nikad ne zaboravlja Zagreb i uvijek mu se vraća.

I Zagorka je u svom, čitateljima vrlo omiljenom, ljubavno-povijesnom romanu *Kći Lotrščaka* utkala legendu o nastanku imena grada. Štoviše, glavna junakinja romana nosi ime Manduša, mjesto radnje se odigrava oko Manduševca gdje su se noću skupljale čarobnice kao i duh banice Manduše.

- Stara priča tako veli - priča Manduša svome mužu što je ovio ruke oko njezina struka -stara priča tako veli jer je tako bilo. Mladi ban, putujući gorom, ožedni i satrven, polumrtav, pade na tlo, kad spazi kraj vrela djevojku i upita je: - Tko si djevojko?

- Manda - odgovori ona.

- Man - dušo, zagrabi- propenta mladi ban.

- I ona zagrabi vrčem iz vrela, napoji bana i vrati mu snagu i život. On sagradi na brdu Grič slavni grad sa sedam kula, učini Mandu svojom ženom i nazva je Mandušom. Po njoj dobi vrelo ime, a grad se prozove Zagrebom. I svake večeri kad odzvoni Lotrščak, digne se duh banice Manduše nad tornjevima grada Griča...



**Manduševac
nekad i danas**



U Vjesniku od 15. srpnja 1987. novinar I. Sikić objavio je tekst pod nazivom "Legenda o Mandi": *Manduševac je uistinu bio duša grada pa je legenda oživljavala u mnogim presudnim godinama zagrebačkog zdenca – poput 1852., kada je potok zatrpan (izvor je, naime, bio pri kraju Bakačeve), a cijevi zamijenile klokot vode.*

Zdenac je dobio novo lice: okružili su ga željeznom ogradom, a u sredinu postavili kandelabar s pet svjetiljaka. Ali, već 1878. ispijena je i posljednja čaša manduševačke vode – izvor je potekao prema kanalizaciji. Zdenac je zatrpan 1895.g. Ponovo je pronađen 1986.g. i danas krasi središte grada.

Nedaleko od Manduševca i Trga bana Jelačića nalazi se **Petrinjska ulica**. Nekad se zvala *Josipova* po austrijskom caru Josipu II. Ogorčeni građani preimenovali su je zbog absolutizma i uvođenja njemačkog jezika kao službenog u gradske službe. Ime je dobila po cesti koja je od Harmice i Manduševca (današnjeg Trga bana Jelačića preko Trnja vodila prema Petrinji). U njoj je smještena radnja Zagorkina kriminalističko-pustolovnog romana iz zagrebačkog života *Kneginja iz Petrinjske ulice*. Prvo je roman izlazio u zagrebačkim „Hrvatskim novostima“ u 147 nastavaka od siječnja do rujna 1910.g. „Nakon zadnjeg nastavka roman je preštampan u knjizi. Kasnije ga je Zagorka uvrstila u „Ženski list“ kojem je godine 1925. postala urednicom. Roman je tu izlazio pune tri godine (1925.- 1927.) sa nešto promijenjenim naslovom i podnaslovom „Gornjogradska kneginja“... Napisavši prvi kriminalistički roman feljtonskog tipa u hrvatskoj književnosti Zagorka je zadovoljavala dvostruku čitalačku potrebu. S jedne strane, potrebu za dobro komponiranom i napetom pričom puno epizoda, s druge strane, potrebu za narativnom kriminalističkom pričom.“ (Stanko Lasić)



Na križanju Jurišićeve i Petrinjske ulice postavljen je **kip Stjepana Radića**, političara i velikana hrvatske povijesti. I on je, kao i Zagorka, ustao protiv bana Khuena Hedervaryja i mađarizacije. Još kao student sudjelovao je u protumađarskim demonstracijama od kojih je najpoznatije spaljivanje mađarske zastave u Zagrebu 1895.g. Zalagao se za uvođenje općeg prava glasa koje žene uopće nisu imale. Podržavao je Zagorku kao saborsku izvjestiteljicu. Kako Zagorka u početku nije smjela sjesti u saboru, Stjepan Radić bi joj uvijek ustupio mjesto i tražio da izvještava o njegovim govorima u zagrebačkom *Obzoru*, tada vodećem političkom listu.



Put nas dalje vodi prema glavnoj gradskoj tržnici **Dolac**. Prošli smo kroz prolaz **Harmicu** i popeli se stubama do kućnog broja 8. Na prvom katu stanova je Zagorka od 1938. g. pa sve do svoje smrti 30. studenoga 1957. g. S velikog balkona često je promatrala živopisnu tržnicu koja joj je bila inspiracija za pisanje humoreski. Tamo se danas nalazi **Memorijalni stan Marije Jurić Zagorke**. Tim se prostorom od 2009. g. koristi *Centar za ženske studije* s ciljem promidžbe Zagorkina života i rada, kao i cijelokupnog ženskog stvaralaštva.



Stan se sastoji od Zagorkine sobe, salona i knjižnice. Salon je središnji dio stana. Uz prozor nas je dočekala i Zagorkina bista. U stanu je izložen dio namještaja i predmeta koje je književnica koristila za svoga života.

Posebno važno mjesto zauzima bidermajer radni stol s pisaćom mašinom *Remington* na kojem je Zagorka napisala mnoge stranice svojih romana i novinskih članaka. Do danas nije istraženo je li napisala ukupno 32 ili 35 romana?! U vitrinama i na zidovima nalaze se fotografije, natipkani isječci, sveščići, knjige, priznanja, pohvale kao i lente koje je književnica dobivala od svojih vjernih čitatelja i poštovatelja.

Nakon razgledavanja i sudjelovanja u zanimljivoj radionici o životu i djelu Marije Jurić Zagorke, izašli smo na prepunu tržnicu.

U vrevi su odzvanjali glasovi kumica i kupaca ispod velikih šestinskih suncobrana. Podsjetilo



nas je to i na izloženu milenijsku fotografiju iz 2012. koju smo upravo vidjeli u stanu. Poznati fotograf Šime Strikoman obilježio je tako 139. Zagorkin rođendan te ovjekovječio trenutak postavljenih šestinskih suncobrana na Dolcu u obliku slova Z s nekoliko stotina obožavatelja koji nose imena Zagorkinih likova.

Požurili smo stubama pokraj brončanog kipa **Kumice** i spustili se do **Tkalčićeve ulice**, načičane kafićima, restoranima, trgovinama i buticima. Ovdje je nekad tekao potok Medveščak pa se i ulica stoga zvala Potočna. Na potoku su bili mnogi mlinovi. Dijelio je tada potok crkveni Kaptol od svjetovnog Griča (Gradeca).



Na inicijativu *Kazališne družine Histrioni* u Tkalčićevoj ulici, u malom parku, svoj je



spomenik 1991. g.dobila i Zagorka, rad akademskog kipara *Stjepana Gračana*. Podsjetimo se Zagorkinih riječi: „*Ljudi uvijek spoznaju vrijednosti tek kad je izgube.*“ (Prema citatu M. J. Zagorke iz njezinog romana *Gordana - kraljica Hrvata*)

Njezini su poštovatelji u siječnju 2008. osnovali i *Društvo M. J. Zagorka* koje nastoji očuvati sjećanje na nju. Čak se u Saboru jedna dvorana zove po njoj jer je bila prva žena koja je izvještavala iz

Hrvatskog sabora. Ulice i škole nose njezino ime. Dobila je svoje mjesto u čitankama, njen roman *Kći Lotrščaka* je na popisu školske lektire za osmi razred. Ponovno se tiskaju i izdaju njezini romani za nove naraštaje, obilježavaju se godišnjice vezane uz njezin život. Da, Zagorka je dobila posmrtnu slavu.

Nedaleko od spomenika nalazi se uličica **Krvavi most**. Iako je most srušen 1899.g., ime je ostalo. Na uglu ugledamo *Knjižnicu „Marija Jurić Zagorka“*. Sve je ovdje tako povezano: prošlost sa sadašnjošću, književnost s poviješću... Napisala je Zagorka 1912.g. svoj roman *Tajna Krvavog mosta*, prvu knjigu u ciklusu *Gričke vještice* gdje nalazimo i priču iz prošlosti

Zagreba o stalnoj netrpeljivosti Kaptola i Griča

(Gradeca): „... Kaži nam, kakvu prošlost? – pitali su ljudi.

- Morao bih vam pričati dan i noć da bih vam opisao sve krvave bitke što su se vodile na ovom potoku. Čitave čete provaljivale su na Grič; svađale su se općine i građani, zbog tržnice, zbog desetine, zbog



Popova tornja i zbog toga što su mnogi bili zavidni Gričanima na lijepim posjedima u okolini. Zbog svega toga palo je mnogo divnih glava i prolilo se mnogo krvi.

Ljudi su utihnuli i slušali bez daha. Nabujali potok šumio je sve jače, a prestrašeni pogledi upirali su u mrtvu sjenu na obali.

– I tako su vam jednom sklopili Gričani i Kaptolci primirje pa sagradili između Kaptola i Griča most, ovaj ovdje most od drveta. Lijepo su ga obojili šareno i sami ga nazvali Šarenim mostom. No već treće godine mir je nestao iz ljudskih srca. Kao da je sam vrag podstreknuo staru mržnju, sve se opet obnovilo. To je bilo zlo! Počele su strašne tučnjave, i tako iz godine u godinu. Jednog predvečerja sukobili su se Gričani s Kaptolcima baš na Šarenom mostu. Jedni biju s jedne, drugi s druge strane. Biju se i kolju kao nečastivi. Još je sunce bilo gore nad Medvednicom kad su po mostu ležali mrtvi i ranjeni s obje strane. Vele da je krv curila s mosta u potok kao da je netko pustio vodu u mlin. Sve je bilo crno i žalosno. Sudilo se i pred kraljevima, ali nitko nije mogao uskrsnuti mrtve. Na lijepim šarkama Šarenog mosta sušila se krv. Tada su taj lijepi Šarenim mostom nazvali Krvavim mostom....“



Polako skrećemo udesno iz kratke ulice s burnom prošlošću i uspinjemo se visokom strmom **Radićevom ulicom** u kojoj su se u XIX. st. otvorile prve trgovine gotove odjeće. Za one koji ne znaju, Radićeva ulica nije dobila ime po povjesničaru i političaru Stjepanu Radiću, već po njegovu nećaku Pavlu Radiću, ubijenom u atentatu u beogradskoj skupštini 1928.g. u kojem je i smrtno ranjen Stjepan Radić. Davno prije nosila je ime Duga ulica kao što je i danas stari Zagrepčani zovu. Nekad su u njoj bile drvene purgerske kuće koje su često stradavale od požara. Tadašnji Zagreb gorio je čak pet puta (1624., 1645., 1674., 1706., i 1731.g.). Najveći požar bio je 1674. g. kada je izgorio gotovo cijeli Gornji grad. Nakon posljednjeg velikog požara 1731.g. počinje izgradnja kuća od kamena i cigle. U ovoj ulici su neko vrijeme stanovali i naši književnici: A.Šenoa, D.Demetar, M. Krleža...

Stižemo i do znamenitih **Kamenitih vrata**, jedinih sačuvanih starih gradskih vrata. Nekad je grad bio opasan čvrstim bedemima s peterima vratima. Prema legendi je buzdovan iznad Kamenitih vrata postavljen u XVII. st. da štiti grad od vještica. Godine 1674. pojavila se kuga te zaprijetila i samom Griču (Gradecu). Stoga su došljaci imali ograničenje ulaska u grad. Sva su gradska vrata, osim Kamenitih, bila zatvorena. O tome svjedoči podatak: "Za čuvanje Kamenitih vrata određen je bio 5. studenog te godine niz najuglednijih građana koji su po dvojica morali bdjeti nad tim vratima. Nakon dvadeset jedan dan čuvari su ponovno dolazili na red po istom utvrđenom rasporedu." (Lelja Dobronić)



Zaštitnikom od kuge smatra se sv. Rok kome je u tu čast podignuta i kapelica na Rokovu perivoju na Tuškancu. Kamenita vrata su se prvo zvala *Porta latina* jer su u gradu stanovali Talijani koji su gradili crkvu sv. Marka. Mletačka ulica je pak po njima dobila ime. Jedan od najljepših primjera kovanog željeza u našem gradu, a i zemlji, jest ograda oltara u prolazu kule od Kamenitih vrata iz 1758. g. koju je iskovao majstor Ivan Juraj Kort. Zanimljivo je to da su Kamenita vrata postala 1731.g., nakon posljednjeg velikog požara, mjesto zavjeta i hodočašća sa zahvalama Majci Božjoj, zaštitnici grada. U prolazu se smjestila kapelica sa slikom Majke Božje koja je jedina nekim čudom spašena iz požara te se legenda o njoj našla i na stranicama Zagorkina romana *Kći Lotrščaka*:

“Drugi dan probudi se Grič na svom garištu. Sve je izgorjelo u okrugu kraj Dverca, sve do Kamenitih vrata. U staroj kuli pod buzdovanom sakrili su ljudi svoju imovinu. I s knežije odnijeli Gričani sve što se dalo. Ali i to je izgorjelo. Sve što su spremili ondje pretvorilo se u prah i pepeo. A Manduša šuti i gleda, misli su joj u općinskoj kući gdje čami Divljan. Nesretna žena prekapa garište i traži svoje izgorjelo blago, kad najednom spazi nešto svjetlo kao zlato. Čudno joj je, klekne i dublje zakopa u pepeo, trgne se i vrisne. Na garištu, u pepelu, gdje je sve izgorjelo što je tamo bilo, leži njezina Bogorodica čitava, samo okrajak malo taknut plamenom.

-Zar je moguće? – krikne Manduša i zovne Iglicu. – Gledaj, Bogorodica je čitava, o Bože – i pade na koljena, a suze joj cure niz lice i sama ne zna zašto.

-Bogorodica je čitava – snebivao se Iglica i zove ljude ispod kule.

Svi nagnu gore i sklapaju ruke od čuda i preneraženo šapću: -Bogorodica je ostala netaknuta.

Zamalo sva svjetina nagrne gore, hvata sliku, križa se, divi i ne vjeruje svojim očima. Sve što je bilo pod Kamenitim vratima izgori, sve proguta plamen, ali kad je oganj dopro do lika matere kristove, ugasnu... I ljudi se križaju i šapću: - O sveta, o čudotvorna Majko... “



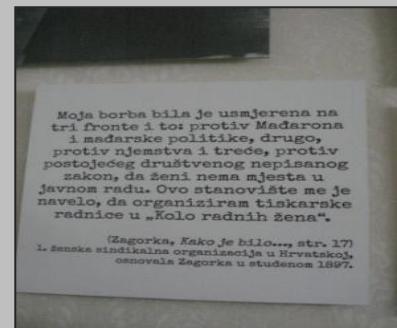
Kamenitom ulicom stižemo do **Trga sv. Marka**, nekad glavnog trga na Griču (Gradec). Crkva sv. Marka koja postoji na tom mjestu još od XIII. st., predstavlja simbol grada Zagreba uz katedralu, Kamenita vrata i kulu Lotrščak. Tu se pred crkvom nekad održavao i sajam što je na radost Zagrepčana u novije vrijeme opet organiziran kao turistička atrakcija.

„Jutro je Na Trgu svetog Marka metež. Sajmari koji su svake srijede dolazili sa svojom robom, poredali su se na sjevernoj strani. Njima nasuprot zapremili su mjesta prodavači pilića, gusaka, labudova, mesa, zelenja i svake vrsti živež žene i muškarci dolaze na trg i pazare.“ (M.J. Z., Kći Lotrščaka)



Mjesto ispred crkve vezano je i uz burnu hrvatsku prošlost XVI.st. Prema legendi ispred crkve 1573.g. okrunjen je užarenom željeznom krunom Matija Gubec, vođa Seljačke bune. Na uglu Trga sv. Marka i Ćirilometodske ulice u znak je sjećanja na zgradi postavljen **reljef s likom Matije Gupca** koji je izradio Ivan Drenski. *Duh Matije Gupca optužuje – što kasnija pokoljenja nisu iskoristila prolivenu krv i još danas robuju naslov je Zagorkina članka iz 1889.g. koji je napisala još u đačkom listu „Zagorsko proljeće“ čiji je bila i glavni urednik potpisana pseudonimom M. Jurica Zagorski. Rekla je: „O ustanku Matije Gupca mnogo su pripovijedali za mog djetinjstva Zagorci, starci, seljaci, koji bi uz runjanje kukuruza uvijek pričali mlađem naraštaju o vremenu „tlake“, kako su oni nazivali kmetovanje.“*

Zagorka je bila vrlo osviještena po pitanju ljudskih prava, posebice ženskih, pa je osnovala 1897.g. prvu žensku sindikalnu organizaciju *Kola radnih žena*. Na trgu je 1903.g. okupila više od 800 žena. Došavši u crkvu sv. Marka na misu zadušnicu za zaprešićanske žrtve poginule u demonstracijama protiv Mađara, žene su izašle iz crkve i počele pjevati hrvatsku himnu. Zatim su ispod Banskih dvora gromoglasno izvikivale: „*Abzug (odstupi), Khuene Hedervary!*“ O tom događaju pisale su mnoge inozemne novine. Zbog demonstracija Zagorka je dospjela u zatvor u Petrinjskoj ulici. No ni tamo nije mirovala, već je napisala svoju povijesnu dramu znakovitog imena *Evica Gupčeva* koja se kasnije prikazivala u Splitu i u Zagrebu.



Na Markovu trgu nalazi se i zgrada Hrvatskog sabora. Važno je napomenuti da je Zagorka puna dva desetljeća izvještavala iz Sabora, informirajući i kolege iz stranog tiska: mađarskog, ruskog, poljskog, njemačkog, talijanskog i engleskog. Zagorka je sebe prije svega smatrala novinarkom. Članke je objavljivala još od rane mladosti u raznim listovima i novinama (*Bršljan, Trn, Vienac, Domaće ognjište...*). Radila je niz godina u uglednom *Obzoru*. Osim toga ona je 1910.g. bila jedna od glavnih osnivača novinarskog društva u Hrvatskoj te je organizirala novinare u sindikat.



Hodajući Ćirilometodskom ulicom pogled nam se zaustavi na **kuli Lotrščak**. To veliko zdanje nastalo je u XIII. st. kad je Grič (Gradec) preuzeo obvezu preuzetu Zlatnom bulom Bele IV. da će izgraditi utvrde. Lotrščak je današnji izgled poprimio još u XIX. st. Visok je 30 metara i na vrhu se nalazi vidikovac s prekrasnim pogledom na Zagreb. U njemu je smješteno zvono (cinkuš) koje je

upozoravalo tadašnje građane da se zatvaraju gradska vrata Dverce. „*Znala je kad odzvoni, silazi stari grčki knez, ide na Dverce i ondje zatvori mala gradska vrata.*“ (M.J.Z., *Kći Lotrščaka*)



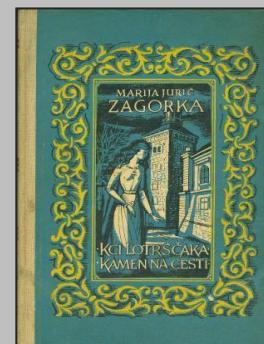
Zvonjava je upozoravala na opasnost od neprijatelja, nevremena ili požara.

„*Zvoni cinkuš kao da se u kuli cjeliva s anđelima.*“ (M.J.Z., *Kći Lotrščaka*) Zadnjih sto godina Zagrepčanima ne zvoni zvono, već puca top s Lotrščaka objavljajući točno podne .

I opet nas zaokupi jedna zagrebačka legenda. Onaj isti ban koga je lijepa Manduša napojila na vrelu i vratila mu snagu, odlučio je sagraditi „*na ovom pustom brdu slavni grad sa sedam tornjeva*“ nazvavši ga Zagreb.

Zapisano je dalje u Zagorkinom romanu *Kći Lotrščaka*:

„*I banica Manduša zalijevala je vrtove i vinograde čudotvornom vodom iz Manduševca i nikad nije bilo suše, sve je cvalo i rodilo. Jednog dana dođe mladom banu u posjet rođeni brat. Kad je ovaj vidio kako mu brat uživa lijepu ženu, sjajni grad i rodne vinograde, zameo se u njemu jal. Bilo je to uvečer. banica sama, jalni brat hoće da otme banicu i razorи grad. Ali banica Manda potrči u kulu i stade zvoniti u Lotrščak da dozove svoga muža. Ban osvane, a rođena se braća pobiše. Jedan drugom zarine mač u prsa. Obojica izdahnuše, a da se nisu izmirili. Žalostila se jadna banica i poletjela na Manduševac da se baci u zdenac. Ali se iz njega uzdigla vila manduševačka, u ruci joj zvijezda Danica, pa ti ovako reče nesretnoj banici: „Ne ubijaj se, banice mandušo, već idi u kulu Lotrščak i kad odzvoni zvonce, skini s neba zvijezdu Danicu pa svijetli i traži duše zavadene braće. Traži ih u gradu, u kulama, dvorcima, svuda. Ne nađeš li ih tamo, poleti nad grčke tornjeve. Kad i h nađeš, tada ih pomiri. Jer, znaj: dok ih nisi našla i pomirila, nikad u tvom rodu mira ni sloge!“ I tako vam od tada svake večeri kad zazvoni cinkuš, izlazi iz Lotrščakove kule duh banice Manduše, raspleteneh zlatnih kosa, u ruci joj zvijezda Danica i traži duše zavadene braće, traži ih, traži...“*

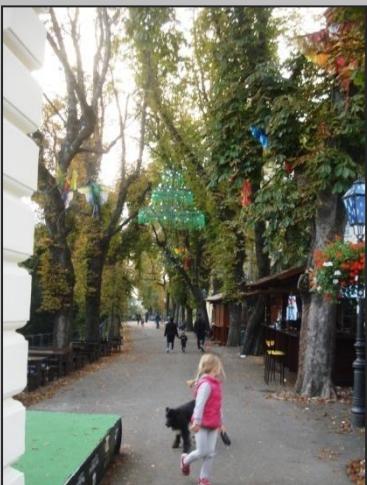


Ispred kule Lotrščak u **uličici Dverce** gdje su nekad stajala mala poljska vrata za ulaz u grad, zastanemo kod spomen-ploče i pročitamo tekst: *Nakon provale Tatara godine 1242. hrvatsko-ugarski kralj Bela IV. izdao je Gradecu povelju nazvanu Zlatna bula kojom ga je uzvisio na položaj slobodnog kraljevskog grada uz obvezu da se za obranu ogradi zidovima i kulama. Ovdje su bila jedna od ulaznih vratiju grada imenom poljska vratašca Portella campestris nazvana kasnije još i Dverce. Godine 1812. srušena su.*

Ispod Lotrščaka nalazi se gornji ulaz u **uspinjaču**, najkraću prugu na svijetu dugu svega 66 metara koja spaja Gornji i Donji grad. S tog mjeseta pruža se prekrasan pogled na Donji grad. Pogled nam pada na malu bregovitu ulicu (nekad se i zvala Bregovita) što se nastavlja na Ilicu i nosi ime po književniku **Josipu Eugenu Tomiću**. Zanimljivo je da njegovo ime povezujemo i s Augustom Šenoom i sa Zagorkom. Tomić je završio posljednji Šenoin roman *Kletvu*, a Zagorka ga je dramatizirala. Pobijedila je 1914. g. na natječaju za dramatizaciju *Kletve* pod pseudonimom Verus. No čim se saznalo da je Zagorka autorica, pohvalne kritike postale su loše.



Nastavljamo šetnju Zagorkinim tragom po **Šetalištu Josipa Jurja Strossmayera**. Zahvaljujući pomoći đakovačkog biskupa J.J. Strossmayera i njegovu političkom i društvenom utjecaju, Zagorka je ušla u redakciju uglednog lista Obzor i tamo provela 22 godine radeći danonoćno kao izvjestiteljica, a kasnije je postala i njegovom urednicom.



Zagorkin prvi roman *Roblje* izlazio je prvo u nastavcima u Obzoru, a potom je tiskan uz Strossmayerovu podršku i objavljen u knjižnom obliku 1899.g. Zahvaljujući Strossmayeru, koji je pokrio troškove tiskanja, izašao je 1903.g. i Zagorkin drugi roman *Vladko Šaretić s podnaslovom „Izvorna priповijest iz zagrebačkog života“*. Strossmayer je Zagorki predložio da piše povijesne romane u kojima će lakše iznijeti svoje napredne ideje, a ujedno će moći narod učiti i čitati o svojoj povijesti na hrvatskom jeziku. „*Dodji, primi zastavu. Ona je obraz naš, čast, naša, slava naša, govor, našeg srca, poklik naših pravica, sunce naše slobode. Dok je u našim rukama, dotle smo svoji, slobodni i pravicom naoružani.*“ (M.J.Z., Gordana - kraljica Hrvata)



Spuštajući se šetalištem do **Mesničke ulice**, nismo mogli, a da ne spomenemo događaj vezan uz našu Zagorku. Na dnu Mesničke nalazi se spomenik filozofu i narodnom pjesniku fra Andriji Kačiću Miošiću (rad kipara Ivana Rendića) na kojem je jednog dana osvanuo letak s naslovom „*Wer Weiss etwas?*“ To je bila potjernica njemačke policije za „*odurnim Manweibom (muškožensko), švabožderkom i ludom sufražetkinjom* (pripadnicom ženskog pokreta)“. Zagorkina krivnja bila je što je uz pomoć članica Kola radnih žena, đaka i studenata, zaustavljala ljudi koji su govorili njemački i upozoravala ih neka u Zagrebu govore hrvatski. (Ana Jurenić, Glasilo DMJZ)

I u Mesničkoj su nekad postojala gradska vrata. Na vrhu Mesničke ulice nalazi se slijepa ulica po imenu Visoka. „Kako je uz kulu živio krvnik, henkar, to je sve do 1769. opisno zvala“ ulica koja vodi gradskoj kuli uz kuću izvršitelja pravde“ (Branimir Špoljarić). U blizini su i Kapucinske stube – nekad zvane Vještičje štenge. Nekoć su se opisno zvali: Uličica ili put koji vodeći ide od Mesničkih vrata k cerkvi i samostanu otaca kapucina. „Stare su bake, nakon izgradnje dosta mračnih stuba, plašile djecu kako su to vještičine štenge, jer su , kako su govorile, „po tim štengama coprnice plahutale na svoj sastanak na križanju kod Streljačke ulice i Tuškanca“.(Branimir Špoljarić)



Postoje povjesni zapisi kako progon čarobnica, odnosno vještice u Hrvatskoj traje XIII. – XVIII. st.



Čarobnjaštvo se smatralo teškim zločinom. Vjerovalo se da čarobnice (vještice) posjeduju tajne moći, da su sklopile ugovor s vragom, da s njim održavaju tajne sastanke te da ljudima nanose veliko zlo.U XVII. st. uvodi se mučenje kao sredstvo kojim su se izvlačila priznanja onih žena za koje se sumnjalo da su vještice, a za to nije bilo dokaza. Među „najblaže“ mučenje spadalo je stiskanje nožnih palaca izneđu dviju ploča, a kako bi se pojačali bolovi, po pločama se udaralo čekićem. Druga faza bilo je stiskanje ruku užetom, pa stavljanje u „španjolske čizme“ (dva željezna kalupa koji su iznutra imali jake klinove. Najstrašnije mučenje bilo bi razapinjanje i rastezanje na ljestve. Mučenje je trajalo sve dok okrivljenice nisu priznale krivnju. Nakon mučenja i dobivanja priznanja izrečena im je smrtna kazna spaljivanjem. Vještice su odvedene na stratište Zvjezdishiće (Središće) koje je bilo pred današnjim kinom Tuškanac, u ondašnjoj Lovačkoj ulici (danasm Streljačkoj). Pred brojnim građanima sudac je pročitao optužbu i presudu te nesretnu ženu predao krvniku. (Prema R.Horvat i V. Bayer)

U Zagrebu je tijekom 400 godina osuđeno spaljivanjem više od 140 vještica, ali na većini nije izvršena kazna. (MGZ)

O tom lovnu na vještice i njihovoju sudbini pisala je M. J. Zagorka u svom romanu *Grička vještica*. Fabula *Gričke vještice* utemeljena je na povijesnim zapisima.

“Brežuljak pod Mesničkom ulicom pretvorio se u ljudski mravinjak. Sivo predvečerje pokrilo svjetinu što je nagrnula na Zvjezdishiću... Na vrhu brežuljka izdaje odredbu krvnik Matija Puncer, a njegovi pomoćnici slažu lomaču. Stotinu očiju nestrpljivo prati svaku kretnju njihovih ruku....

- Vode coprnicu!



Svjetina se ustalasala vičući i dozivajući ostale na okup. Sve se razgibalo i ustrčalo. Ljudi se stisli uz dva zida. Između njih prolazila povorka. naprijed stupahu gradski panduri noseći, po starom običaju, velika koplja, iza njih šestorica grabanata u zelenim kaputima s gorućim bakljama, a onda krvnik Matija Puncer. Ponosno uzdiže glavu pokrivenu šubarom. Ogromno tijelo zamotano u crveni plašt, a u rucu nosi crni štap, znak smrtne osude.

... Sa Zvjezdvišća zacinkalo mrtvačko zvonce. pred lomačom skinuše grabanti Jelicu s kola. Nije mogla stajati na nogama jer su joj bile zdrobljene pa je ostala napola sjedeći napola klečeći. Ruke sa zdrobljenim ranjavim prstima opustila je kraj sebe kao da i ne osjeća da su njezine. Glavu je spustila na prsa.Iz svjetine padale su na nju bijesne psovke i pogrde.

Sudac Krajačić, okružen pratnjom, razmota papir i stade čitati:, „U ime njezinog veličanstva carice i kraljice Marije Terezije izriče se ovime osuda Jelici Kušenki – po vlastitom priznanju pravoj vještici. Jer je činila ljudima zlo, začaravala cvijeće u vrtu duvna, onda obmanula čarolijama Pavla Galovića tako da još danas ne može naći mira i spasenje svojoj duši, osuđuje se prema postojećim zakonima da se živa spali na lomači...

Grička vještica bio je jedan od najčitanijih Zagorkinih romana. Prema njemu je nastala i vrlo popularna drama koja je igrana 1916.g. u zagrebačkom HNK u režiji Hinka Nučića. Drama



Grička vještica izvedena je i 1929.g. u Malom kazalištu (danас je to DK Gavella u Frankopanskoj ulici) i doživjela 50 rasprodanih izvedbi. Taj Zagorkin roman našao se i mnogo godina kasnije na repertoaru Histriiona. Prema tom romanu 1979.g. nastala je i rock-opera *Grička vještica*. Spjeval ju je Ivica Krajač, uglazbio Karlo Metikoš, orkestrirao Miljenko Prohaska, a režirao Vlado Štefančić. Svoje

mjesto *Grička vještica* pronašla je i u stripovima Andrije Maurovića i Željka Lordanića. Osim Gričke vještice, Zagorka je postavila još dvije predstave: povjesnu dramu *Evicu Gupčevu* 1905.g. i pučki igrokaz *Jalnuševčani* 1917.g.



Zagorka se zalagala i borila za ženska prava. S tog puta cijeli svoj život nije odstupala, nije se dala pokolebiti. Vodila je prosvjede žena, osnovala prvu žensku sindikalnu organizaciju tipografskih radnika i tražila pravo glasa. „*Pojam naroda i čovječanstva ne dijeli muški spol od ženskoga, ni pojам državlјana ne dijeli muža od žene, kad im dijeli – dužnosti. Država postavlja u pogledu dužnosti između muškaraca i žena jednakost.*“ (M.J.Z. – Kako je bilo...)



Godine 1925. pokrenula je list namijenjen ženama. U njima su se mogle naći teme poput zastupljenosti žena u Hrvatskom saboru, bračnim vezama mladih djevojaka i starijih muškaraca, modnih savjeta... Redakcija *Ženskog lista* nalazila se u Varšavskoj ulici. Trinaest

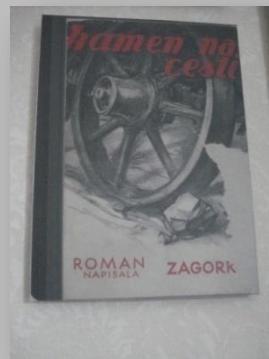


godina kasnije, 1938.g., osniva vlastiti list *Hrvatica* koji je bio zabranjen. Iste godine osniva i Društvo hrvatskih književnica koje je djelovalo tri godine, do početka Drugog svjetskog rata. Okupila je spisateljice Zlatu Kolarić – Kišur, Sidu Košutić, Doru Pfanovu, Boženu Begović, Zdenku Marković.

„Vi ste uranili u svemu i možda bi tek ovo bilo pravo vrijeme za Vas“, rekao je književnik Pavao Pavličić obraćajući se se Zagorki u svojim „Pismima slavnim ženama“.

Njezin lik i stvaralaštvo danas se želi očuvati.

U povodu 50. obljetnice Zagorkine smrti 2007. g. tiskana je poštanska marka. Središnji motiv lik je M. J. Zagorke, a na dnu je ilustracija prizora preuzeta iz romana Grička vještica. Autor je marke zagrebački slikar i grafičar Hrvoje Šercar. O najčitanoj hrvatskoj spisateljici i njezinu teškom životom putu snimljen je 2007. g. dokumentarno-igrani televizijski film u dva dijela redateljice Biljane Čakić Veselič. Mnogo je ljubitelja Zagorkina stvaralaštva koji ne žele zaboraviti njezin doprinos kulturnome razvoju, ali i zauzimanje za socijalnu pravednost te ravnopravnost muškaraca i žena kao zalog budućim generacijama. Njezina djela nalazimo na policama knjižara i školskih knjižnica, tiskaju se nova izdanja... U povodu 140. godišnjice Zagorkina rođenja u zagrebačkom HNK postavljena je kazališna predstava *Zagorka* s 48 glumaca. Na kazališne daske postavila ju je redateljica Ivica Boban i dramaturginja Sanja Ivić. Ulogu Zagorke virtuzno glumi Daria Lorenci Flatz donoseći je gledateljima u svim životnim fazama.



Sve je to u čast Zagorkinoj literaturi koja je napokon dobila svoje mjesto u književnosti te je danas jedna od važnih spisateljica tzv. ženskog pisma. Nije imala obitelj ni prijatelje, no njezini su joj čitatelji to s godinama postali. Svi Zagorkini romani završavaju sretno jer je željela svojim čitateljima pokloniti sretan kraj. Jedino je njezin biografski roman *Kamen na cesti* iznimka, završava tužno kao i njezin život. Ipak, kada joj je bilo teško u životu, kada je bila odbačena i ponižena, kada se osjećala kao kamen na cesti koji svatko može šutnuti, znala je da ima njih koji su joj bili odani – svoje čitatelje koji je neće zaboraviti.

U posveti jednoj maturantici iz Karlovca Zagorka je zapisala: **“Rekli su mi, da me nema, al’ ja ću živjeti, draga djeco, dok živite vi.“**



Za posjet

Memorijalnom stanu Marije Jurić Zagorke

Zagreb, Dolac 8

uz najavu Centru za ženske studije

na telefon 01/4872-406



